

Міністерство освіти і науки України
Мукачівський державний університет
Кафедра психології

Методичні рекомендації до проведення практичних
занять та організації самостійної роботи студентів з
дисципліни

Вікова та педагогічна психологія з практикумом

для студентів
денної та заочної форми навчання
спеціальності 053 Психологія
ОС «Бакалавр»

Мукачево 2020

УДК 159.922.6:37.015.3:37.091.33-027.22(072)(075.8)
Розглянуто та рекомендовано до друку Науково-методичною радою Мукачівського державного університету

протокол № 6 від «22» грудня 2020 р.

Розглянуто та схвалено на засіданні кафедри психології, протокол № 6 від «11» листопада 2020 р.

Укладачі

Барчій М.С. – старший викладач кафедри психології,
Воронова О.Ю. - к. психол. наук, старший викладач кафедри психології

Рецензент

Іванова В.В. - к. психол. наук, доцент кафедри теорії та методики дошкільної освіти

В 43

Вікова та педагогічна психологія з практикумом: методичні рекомендації до проведення практичних занять та організації самостійної роботи з дисципліни для студентів денної та заочної форми навчання спеціальності 053 Психологія ОС «Бакалавр» / Укладачі М.С. Барчій, О.Ю. Воронова.– Мукачево: МДУ, 2020. – 56 с. (1,8 – др. арк.) (частина I).

Методичні рекомендації розроблені відповідно до робочої програми дисципліни «Вікова та педагогічна психологія з практикумом». Методичні рекомендації включають запитання для опрацювання, завдання для дискусій та практичного опрацювання, психологічні ситуації та задачі. Для перевірки засвоєних знань запропоновано тестові завдання. Методичні рекомендації адресовано викладачам та здобувачам вищої освіти спеціальності «Психологія».

© МДУ

ЗМІСТ	
Передмова	4
ТЕМА 1: Предмет, завдання та методи вікової та педагогічної психології.	7
ТЕМА 2: Психічний розвиток та його закономірності.	9
ТЕМА 3: Вікова періодизація психічного розвитку.	13
ТЕМА 4: Психічний розвиток немовляти.	14
ТЕМА 5-6: Психічний розвиток у ранньому дитинстві.	22
ТЕМА 7: Психічний розвиток у дошкільному дитинстві.	27
ТЕМА 8: Психологічна готовність дітей до школи	30
ТЕМА 9: Психологія молодшого шкільного віку	34
ТЕМА 10. Формування особистості молодшого школяра.	39
ПЕРЕЛІК РЕКОМЕНДОВАНИХ ДЖЕРЕЛ	48

ПЕРЕДМОВА

Навчальна дисципліна «Вікова та педагогічна психологія з практикумом» передбачає не тільки забезпечення системи психологічних знань у здобувачів вищої освіти, а й формування системи психологічних умінь, на яких ґрунтується професійна діяльність психолога. Засвоєння законів вікового психічного розвитку особистості в онтогенезі дозволяє конструювати ситуації та власні впливи з врахуванням індивідуальних варіантів реалізації цих законів, розвиває професійне мислення, психологічну компетентність та рефлексивні здібності. Йдеться також про формування у студентів умінь та навичок психологічної діагностики та профілактичної роботи з метою організації здорового способу життя.

Мета курсу – засвоєння психологічних закономірностей розвитку особистості в онтогенезі та механізмів навчання і виховання з врахуванням соціальних та освітніх трансформацій.

Об'єктом дослідження вікової та педагогічної психології є людина на всіх етапах її життя.

Завданням курсу «Вікова та педагогічна психологія з практикумом» є вивчення загальних закономірностей, особливостей виникнення та розвитку психічних процесів і властивостей у дітей, підлітків, юнаків, дорослих і зумовлену віком динаміку співвідношень між ними; причини та закономірності переходу від одного вікового періоду до наступного; становлення різних видів діяльності; формування психічних якостей і властивостей особистості. Теоретична та практична підготовка здобувачів вищої освіти фаху з питань: предмет та завдання педагогічної психології; психологія навчання; психологія учіння; психологія виховання; психологія педагогічної діяльності; психологія особистості педагога; психологія педагогічного спілкування.

Міждисциплінарні зв'язки: Вікова та педагогічна психологія з практикумом має міждисциплінарний характер і базується на теоретичних напрацюваннях і практичному досвіді інших навчальних дисциплін – філософія, психологія, соціологія, педагогіка, психологія особистості.

Зміст курсу передбачає вивчення таких тем: предмет, завдання і методи вікової та педагогічної психології, психічний розвиток та його закономірності, вікова періодизація психічного розвитку, психічний розвиток немовляти, психічний розвиток у ранньому дитинстві, психічний розвиток у дошкільному дитинстві, психологія молодшого шкільного віку, психологія підліткового віку, психологія юнацького віку, психічний розвиток в період ранньої дорослості, психічний розвиток в період зрілої дорослості.

Дисципліна передбачає аудиторну роботу у межах лекційних, практичних і лабораторних занять.

Компетентності загальні(ЗК)

ЗК 3 Здатність застосовувати знання у практичних ситуаціях.

ЗК 5 Здатність вчитися і оволодівати сучасними знаннями.

ЗК 9 Цінування та повага різноманітності та мультикультурності.

Компетентності фахові (ФК)

ФК 1 Знання категоріально-понятійного апарату психології.

ФК 2 Вміння самостійно збирати та критично опрацьовувати, аналізувати та узагальнювати психологічну інформацію з різних джерел.

ФК 3 Здатність використовувати валідний і надійний психодіагностичний інструментарій.

ФК 4 Здатність самостійно планувати, організовувати та здійснювати психологічне дослідження

ФК 5 Здатність аналізувати та систематизувати одержані результати, формулювати аргументовані висновки та рекомендації.

Курс передбачає оволодіння соціальними компетентностями:

Презентувати результати власних досліджень усно / письмово для фахівців і нефахівців.

Складати та реалізовувати програму психопрофілактичних дій, заходів психологічної допомоги у формі лекцій, бесід, круглих столів, ігор, тренінгів, тощо, відповідно до вимог замовника.

ЗМІСТ МАТЕРІАЛУ ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ

Тема 1. Предмет, завдання та методи вікової та педагогічної психології.

1. Предмет, завдання та методи вікової та педагогічної психології.

2. Вікова психологія та педагогічна практика.

3. Методи вікової та педагогічної психології, їх класифікації.

4. Метод експерименту у віковій та педагогічній психології, його види.

Теоретична частина.

Поясніть поняття: вікова психологія, педагогічна психологія, принципи, методологія, метод дослідження, методики дослідження, спостереження, експеримент, лонгітюд, поперечний зріз, емпіричні методи, інтерпретаційні методи .

Практична частина.

1. Які основні розділи вікової психології?
2. Поясніть відмінності методів спостереження та експерименту?
3. Які особливості застосування тестів у дитячій психології?
4. Хто вважається засновником вітчизняної дитячої психології?
5. Чому дослідник не повинен обмежуватись використанням одного методу?

Термінологічний диктант: *вікова психологія, предмет вікової психології, принципи вікової психології, методи дослідження, спостереження, експеримент, лонгітюд, поперечний зріз, поздовжній зріз, тести, близнюковий метод.*

Методичні рекомендації: робота над засвоєнням понять проводиться у формі термінологічного диктанту або термінологічного діалогу протягом 10-15 хв. Обговорення основних питань теми доцільно провести у формі колективного обговорення з використанням методу інтерактивного навчання (Мікрофон). Кожен студент, отримавши уявний мікрофон, може висловити свою думку, відповідаючи на поставлене запитання, доцільним буде також тестовий контроль знань наприкінці заняття.

Рис. 1 Структура вікової психології

Опорна схема представлена на рисунку 1 допоможе закріпити знання студентів про структуру вікової психології.

Тестові завдання:

1. Предметом вікової психології є вивчення:

- 1) загальних закономірностей розвитку психіки нормальної дорослої людини;
- 2) вікової динаміки психіки людини;
- 3) соціальних явищ, що оточують людину;
- 4) структури здібностей.

2. Вікова психологія вивчає:

- 1) причини відставання дітей у розумовому розвитку;
- 2) вікові особливості психічних процесів;
- 3) сім'ю і сімейні стосунки;
- 4) умовні і безумовні рефлекси.

3. Основними проблемами вікової психології є:

- 1) поняття “проблеми навчання”;
- 2) визначення сензитивних періодів життя дитини;
- 3) виявлення причин злочинної поведінки;

4) успішність дітей різного віку.

4. Вікова психологія найтісніше пов'язана з:

- 1) інженерною психологією;
- 2) психологією праці;
- 3) педагогічною психологією;
- 4) юридичною психологією.

5. Єдність вікової психології і педагогічної психології обумовлена тим, що вони:

- 1) мають однакові галузі;
- 2) відіграють важливу роль у житті людини;
- 3) мають єдиний об'єкт вивчення;
- 4) допомагають всебічно вивчити дитину.

6. Яка наука є базою для вікової психології:

- 1) філософія;
- 2) загальна психологія;
- 3) педагогіка;
- 4) спеціальна психологія.

7. Галузями вікової психології є:

- 1) психологія дитинства, підлітка, юності, акмеологія, геронтопсихологія;
- 2) психологія дитинства, навчання, праці, старості;
- 3) психологія дитинства, раннього віку, юності;
- 4) акмеологія, геронтологія.

Рекомендована література: [2; 9; 21]

Тема 2. Психічний розвиток та його закономірності.

1. Біогенетичні теорії розвитку.
2. Соціогенетичні теорії розвитку.
3. Культурно історична теорія Л.С.Виготського та її основні положення.

4. Діалектична концепція розвитку Г.С.Костюка.

Теоретична частина.

Поясніть поняття: розвиток, онтогенез, філогенез, акселерація, сензитивні періоди, преформований розвиток, непроформований розвиток, гетерохроністність розвитку, нерівномірність психічного

розвитку, дискретність психічного розвитку, актуальний рівень психічного розвитку, зона наближеного розвитку.

Практична частина.

1. Охарактеризуйте роль соціальних чинників у розвитку.
2. Які проблеми вікового розвитку актуальні у наш час ?
3. Навіть стадії психічного розвитку за Ж. Піаже.
4. Охарактеризуйте психоаналітичну концепцію розвитку?
5. Які особливості теорії рекапітуляції?

Методичні рекомендації: на початку заняття проводиться термінологічний діалог між двома групами студентів або інший варіант експрес-опитування. Це дозволить закріпити основні поняття даної теми.

Наступне обговорення питань проводиться традиційно. Можна провести коротку дискусію на тему : значення спадковості і виховання у психічному розвитку дітей . Доцільно здійснити аналіз диференціації теорій психічного розвитку на рис.2.

Аналізуючи теоретичні погляди, які пояснюють розвиток людини, можна виділити такі підходи:

1) біогенетичний, в центрі уваги якого знаходяться проблеми розвитку людини як індивіда, наділеного певними антропологічними властивостями, що проходить різні стадії дозрівання по мірі реалізації філогенетичної програми в онтогенезі (біогенетичні теорії С.Холла, М.Гетчинсона, психоаналітичний підхід З.Фрейда);

2) соціогенетичний - акцент на вивченні процесів соціалізації людини, засвоєння нею соціальних норм і ролей, набуття соціальних установок і ціннісних орієнтацій (теорії наuczіння Дж.Уотсона, Б.Скіннера, А.Бандури), згідно яким набуття людиною різних форм поведінки відбувається шляхом наuczіння;

співвідношення ролі біологічного та соціального факторів у психічному розвитку	<ul style="list-style-type: none"> • біологічні фактори превалюють над соціальними, • обидва фактори однаково важливі, • соціальні фактори переважають над біологічними
активність чи пасивність індивіда у психічному розвитку	<ul style="list-style-type: none"> • індивід є активною істотою, відіграючою основну роль у власному психічному розвитку, • розвиток психіки індивіда зумовлений впливом інших людей та зовнішніми обставинами
неперервність чи дискретність психічного розвитку	<ul style="list-style-type: none"> • різні форми психіки поступово нашаровуються одна на одну, кількісно накопичуючись, • психіка розвивається поетапно, накопичуючи якості перетворення

Рис. 2. Аспекти диференціації теорій психічного розвитку

3) представники персоногенетичного підходу (А.Маслоу, К.Роджерс) в центр уваги ставлять проблеми активності, самосвідомості й творчості особистості, формування людського "Я", самореалізації особистісного вибору, пошуку смислу життя;

4) теорії когнітивного напрямку (Дж.Брунер, Ж.Піаже) займають проміжний напрям між біоенетичними і соціоенетичними підходами, оскільки провідними детермінантами розвитку вважають генотипічну програму і соціальні умови, в яких дана програма реалізується;

5) популярною і впливовою теорією розвитку стала модель екологічних систем (У.Бронфенбреннер), яка розглядає психічний розвиток як двоякий процес реструктурування індивідом свого життєвого середовища і переживання впливу зі сторони елементів цього середовища

Тестові завдання:

1. Вивчений психіки в онтогенезі— не:

А вивчення психіки в розвитку

Б вивчення психіки на різних етапах еволюції тваринного світу від найпростіших до людини

В вивчення психіки на різних етапах психічного розвитку людини від народження до старості

Г вивчення Історичного розвитку людської спільноти

2. Яке з наведених тверджень пояснює вивчений психіки в онтогенезі? Онтогенез — це:

А розвиток психіки тварин, еволюція світу живих істот від найпростіших до людини Б історичний розвиток суспільства

В цілісний індивідуальний процес становлення людини як організму, як свідомої суспільної істоти, як особистості Г вивчення психіки в розвитку

3. Віднайдіть адекватні приклади кількісних і якісних змін у розвитку.

Види змін	Приклади кількісних та якісних змін у розвитку
А кількісні зміни	1 збільшення ваги тіла 2 поява новоутворень 3 збільшення словникового запасу
Б якісні зміни	4 оволодіння знаками і мовленням 5 збільшення кількості рухів 6 поява нових механізмів, процесів, структур

Відповідь: А __, __, __. Б __, __, __.

4. Віднайдіть адекватні приклади кількісних іа якісних змін у розвитку

Види змін	Приклади кількісних та якісних змін у розвитку
А кількісні зміни	1 дитина збільшила словниковий запас 2 першокласник навчився дотримуватися нових форм поведінки
Б якісні зміни	3 у новонародженого з'явилися позитивні емоційно-дійові реакції на ПОЯВУ мами 4 у підлітка збільшується ширина

плечей, відбувається розвиток м'язової тканини 5 юнак переживає кризу ідентичності

Відповідь: А----Б-----

Рекомендована література: [1; 2; 9; 14; 20; 21]

Тема 3. Вікова періодизація психічного розвитку

1. Нерівномірність психічного розвитку та проблема періодизації.

2. Періодизація психічного розвитку за Д. Ельконіним.

3. Характеристика епох, криз, періодів.

4. Періодизація психічного розвитку за Е. Еріксоном.

5. Періодизація психічного розвитку в сучасній віковій психології.

Теоретична частина.

Поясніть поняття: вік, віковий період, вікова криза, вікова періодизація, ідентичність, сенсомоторний інтелект, провідна діяльність, соціальна ситуація розвитку, психічні новоутворення, критерії вікової періодизації

Практична частина.

1. Розкрийте роль діяльності в психічному розвитку дитини. Яка діяльність називається провідною?

2. Розкрийте зміст понять «провідний тип діяльності» та «основне новоутворення». Яке їх значення на кожному віковому етапі розвитку? Наведіть приклади.

3. Що таке сензитивний період розвитку? Наведіть приклади сензитивності.

4. На основі яких критеріїв визначають межі вікових періодів?

5. В чому полягають основні принципи періодизації вікового розвитку?

6. Обґрунтуйте твердження: «Дитина не розвивається і виховується а розвивається, виховуючись і навчаючись» (С. Л. Рубінштейн)

«Ні, не білою дошкою є душа дитини, а деревом у зерні, людиною у можливості» (В.Белінський)

Теоретична довідка.

Таблиця 1. Стадії психосоціального розвитку за Еріксоном

Вік людини	Позитивне новоутворення	Негативне новоутворення
Народження - 1 рік	Базова довіра до світу	Недовіра до світу
1-3 роки	Автономія	Сором і сумніви
3-6 років	Ініціативність	Почуття провини
6-12 років	Працелюбність	Почуття неповноцінності
12-20 років	Ідентичність	Змішування (дифузія) ролей
20-40	Близькість	Ізоляція
40-65	Генеративність	Стагнація
Більше 65 років	Цілісність Его	Відчай

При здійсненні вікової періодизації психічного розвитку людини користуються такими одиницями поділу онтогенезу:

а) епоха, впродовж якої відбувається радикальна перебудова всіх систем організму, в тому числі психіки, таких одиниць в людському онтогенезі фігурує всього три - дитинство, дорослішання і дорослість,

б) період, для якого характерні істотні зміни всієї психіки, саме ця одиниця є ключовою при вивченні вікової психології людини,

в) фаза, якій властива зміна певної сфери психіки. Дана одиниця не є такою постійною і послідовною, як згадані вище, оскільки використовується науковцями для акцентування якихось суттєвих психічних змін парціального характеру. Так, у періоді немовляти вченими було виокремлено фазу новонародженості, тривалість якої сягає близько одного-двох місяців життя дитини після народження, однак важливість цієї фази зумовлюється тими

потужними психічними змінами і надбаннями, які розгортаються у автономному житті малюка.

Епоха психічного розвитку включає в себе певні періоди, а ті, в свою чергу, містять фази розвитку психіки.

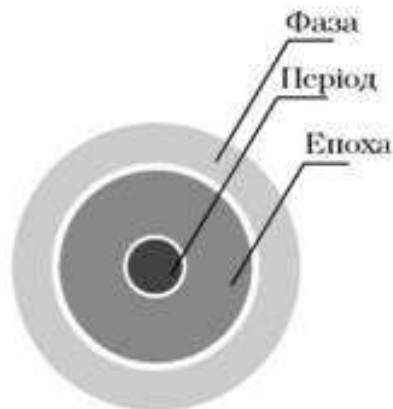

Рис. 3. Співвідношення одиниць поділу онтогенезу людини

Таблиця 2. Вітчизняна вікова періодизація психічного розвитку людини

Назва вікового відрізка	Тривалість
1	2
Епоха дитинства	
1. Пренатальний період	зачаття - народження
2. Немовлячий період <i>Фаза новонародженості</i>	народження - 1 рік народження - один-два місяці
3. Ранній (переддошкільний) період	1 - 3 роки
4. Дошкільний період	3 - 6 років
5. Молодший шкільний період	6 - 10 (11) років

Епоха дорослішання	
6. Підлітковий період	10 (11) - 15 років
<i>Фаза молодших підлітків</i>	10 (и) - 13 років
<i>Фаза старших підлітків</i>	13 - 15 років
7. Юнацький період	15 - 21 рік
<i>Фаза ранньої юності</i>	15 - 18 років
<i>Фаза власне юності</i>	18 - 21 рік
Епоха дорослості	
8. Ранній дорослий період	21 - 40 років
9. Середній дорослий період	40 - 60 років
10. Пізній дорослий період	60 років - до смерті

В багатьох зарубіжних наукових джерелах фігурують такі розбіжності з вище розглянутим варіантом періодизації, як різна тривалість немовлячого періоду - від одного до трьох років (Е.Еріксон, В.Квінн, В.Мухіна, Г.Крайг), альтернативні позначення періоду дитинства - шкільний вік, дитинство, середнє дитинство (Е.Еріксон, В.Квінн, Г.Крайг), зведення підліткового та юнацького періоду в єдиний, який здебільшого позначають підлітковим (Г.Крайг, Ф.Райс, А.Реан, Д.Шеффер). Зважаючи на існування ряду альтернативних побудов періодизації психічного розвитку людини, доречно розглянути популярні в наукових колах версії російського психолога А.О. Реана і американського психолога Г.Крайг.

Тестові завдання:

1. Онтогенез - це:

- 1) прямолінійний процес удосконалення психічних явищ;
- 2) прямолінійний процес фізичного і психічного розвитку;
- 3) процес непрямолінійний, з поверненням до пройдених етапів, їх вдосконалення.

1. Формування - це:

- 1) прямолінійний процес удосконалення психічних явищ;
- 2) прямолінійний процес фізичного і психічного розвитку;
- 3) процес непрямолінійний, з поверненням до пройдених етапів, їх вдосконалення.

4) процесу розвитку індивіда під впливом зовнішніх соціальних факторів.

2. Дозрівання - це:

- 1) пряmolінійний процес удосконалення психічних явищ;
- 2) зміни індивіда чи окремих його функцій і процесів внаслідок дії внутрішніх вроджених факторів;
- 3) пряmolінійний процес фізичного і психічного розвитку;
- 4) цілісний процес, що знаходить своє вираження в різних і пов'язаних між собою формах.

4. Визначте варіант, де названі всі критерії виділення психологічних віків:

- 1) перехід кількості в якість, провідний вид діяльності, розвиток;
- 2) соціальна ситуація розвитку, криза, основні новоутворення, провідний вид діяльності;
- 3) криза, рух від простого до складного, провідний вид діяльності, розвиток;
- 4) основні новоутворення в психіці, соціальна ситуація розвитку, перехід кількості в якість, структура діяльності.

5. Визначте основні принципи розвитку дитини:

- 1) історизму та діяльнісного підходу;
- 2) перехід кількості в якість;
- 3) єдність і боротьба суперечностей;
- 4) виявлення істотного.

6. Яку діяльність можна назвати провідною?

- а) найулюбленішу, найцікавішу для дитини діяльність;
- б) діяльність, в зв'язку з якою відбуваються найголовніші зміни в психіці дитини і підготовка до нового етапу розвитку дитини;
- в) діяльність, яка посідає найбільше місце в житті дитини.

7. Провідний вид діяльності – це діяльність:

- 1) якій надає перевагу дитина;
- 2) якою обов'язково займається дитина щоденно;
- 3) яка сприяє розвитку певної сторони психіки;
- 4) яка формує вольові якості характеру.

Методичні рекомендації: з основних понять теми можна провести термінологічний діалог між двома групами студентів, який дозволить закріпити знання термінології. Обговорення питань

семінару можна провести традиційно, або у формі «продовж речення». Доцільно здійснити порівняльний аналіз періодизації психічного розвитку за Д. Ельконіним та у сучасній віковій психології на основі опорних схем. Тестові завдання можна використати з метою самоконтролю знань студентів.

Рекомендована література: [2; 8; 9; 14; 21]

Тема 4. Психічний розвиток немовляти

1. Психічний розвиток новонародженого, його фази.
2. Характеристика провідної діяльності немовлят.
3. Новоутворення періоду.
4. Криза 1 року, її місце в системі вікової періодизації.

Теоретична частина. Поясніть поняття: зорове та слухове зосередження, комплекс пожвавлення, криза народження, акт хапання, орієнтовно-дослідницька діяльність, маніпулятивні дії, фізична емансипація, автономна мова.

Практична частина.

1. Укажіть, яка тривалість періоду новонародженості.
2. Опишіть образ життя новонародженої дитини.
3. У чому полягають особливості розвитку новонародженого?
4. Охарактеризуйте соціальну ситуацію розвитку немовляти.
5. Охарактеризуйте особливості нервової системи новонародженої дитини. Чому малятко весь час спить?
6. Розкажіть про безумовні рефлекси новонародженої дитини і їх роль.

Завдання для самостійної і творчої роботи

I варіант

1. Які методи дослідження психіки немовлят вам відомі?
2. Чи є дитина істотою соціальною з самого народження?

II варіант

1. Часто батьки запитують про те, у якому віці потрібно починати виховувати дитину? Обґрунтуйте відповідь
2. Назвіть головні завдання розвитку дитини першого року життя з позицій З. Фрейда, Е. Еріксона, Д. Ельконіна.

III варіант

1. В чому сутність кризи новонародженого?

2. У деяких сім'ях у дітей-немовлят простежують затримки в умінні діяти з предметами. Чим це можна пояснити

IV варіант

1. У чому полягає сутність кризи першого року життя?
2. Перевагами чи недоліками розвитку дитини є наявність вроджених форм поведінки?

Теоретична довідка

Фізіологічною основою для розгортання психічної діяльності новонародженого є його вроджені безумовні рефлекси:

Фаза новонародженості охоплює перші 4-6 тижнів

харчові	• ссальні рухи
захисні	• кашель, чхання, • моргання, примруження очей
орієнтувальні	• прислуховування до голосного звуку, • повернення очей у бік джерела світла

Рис. 4. Базові безумовні рефлекси новонародженого

На базі безумовного орієнтувального рефлексу біологічної обережності вже на третьому тижні життя дитини виникає елементарна пізнавальна активність, пов'язана з потребою не в їжі, повітрі, теплі, а в нових враженнях.

М.В. Вовчик-Блакитна

Комплекс пожвавлення - позитивна емоційно-рухова реакція впізнавання та радості дитини при появі значимого дорослого

Стійка позитивна реакція дитини на появу матері відображає сформованість соціальної ситуації розвитку немовляти.

В кінці першого року життя діти зазвичай добре розуміють 10-20 слів дорослого

Фізичні надбання та психічні новоутворення кінця першого року життя дитини зумовлюють переживання нею кризи 1-го року.

В зв'язку з початком самостійного ходіння дитини психологи часто називають це явище кризою вертикалізації.

Причини кризи	Вияви кризи
<ul style="list-style-type: none">• зростання потреби у пізнанні предметів.• накопичення рухових навичок і прагнення до самостійності	<ul style="list-style-type: none">• впертість.• примхливість.• афективно-істерична реакція на заборону дорослих

Рис. 5. Зміст кризи 1-го року

Тестові завдання:

1. Виберіть правильну послідовність фаз пренатального розвитку.

- 1) ембріональна, термінальна, фетальна;
- 2) гермінальна, фетальна, ембріональна;
- 3) гермінальна, ембріональна, фетальна;

2. Які рефлекси є атавістичними?

- 1) ходіння;
- 2) захисний;
- 3) смоктальний;
- 4) ковтальний.

3. Період новонародженості триває:

- 1) від народження до одного року;
- 2) від народження до 2-х міс.;
- 3) від народження до 3-х років ;
- 4) від 10 днів до 2-х міс.

4. Основна умова розвитку рецепторів новонародженої дитини:

- 1) догляд за дитиною;
- 2) чіткий режим життя і догляд за дитиною;
- 3) отримання зовнішніх вражень;
- 4) нормальний фізичний розвиток дитини.

5. Необхідною умовою дозрівання мозку дитини є:

- а) активне функціонування аналізаторів дитини;
- б) задоволення органічних потреб дитини;
- в) емоційний контакт з матір'ю;
- г) задоволення всіх потреб і режим життя дитини.

6. У новонародженої дитини краще розвинутий і більш підготовлений до функціонування:

- а) моторний апарат;
- б) сенсорний апарат.

7. Новоутворення періоду новонародженості:

- 1) маніпуляції з предметами;
- 2) акт реагування на предмети;
- 3) мовне спілкування;
- 4) комплекс поживлення;
- 5) акт хапання.

Рекомендована література: [2; 8; 9; 14; 19; 21]

Тема 5-6. Психічний розвиток у ранньому дитинстві

1. Особлива роль раннього дитинства у психічному розвитку дітей. Найважливіші досягнення даного періоду.

2. Предметно-маніпулятивна діяльність та її роль у психічному розвитку.

3. Пізнавальний розвиток у ранньому дитинстві.

4. Передумови формування особистості в ранньому дитинстві.

5. Розвиток мовлення у ранньому дитинстві.

6. Розвиток самосвідомості.

7. Криза трьохрічних.

Теоретична частина.

Поясніть поняття: криза 3 років, раннє дитинство, предметні дії, самосвідомість, негативізм, впертість, протест, сенсомоторний інтелект, перцептивні дії.

Практична частина.

1. Розкрийте провідні потреби переддошкільників.

2. Розкажіть про оволодіння ходьбою і про її роль у психічному розвитку дітей 1-3 років.

3.Охарактеризуйте акт орієнтування в предметах як одне з новоутворень психіки дітей 1-3 років.

4.Опишіть провідну діяльність та її розвиток у дітей другого та третього року життя. Яка її роль у розумовому розвитку дітей?

5.Яка специфіка розвитку предметно-маніпулятивної діяльності у ранньому віці?

6.Які особливості зародження нових видів діяльності у ранньому віці?

7.Розкажіть про перші ігри переддошкільників.

8.Як відбувається розвиток сприймання і утворення уявлень про властивості предметів в ранньому віці?

Теоретична довідка.

Як і раніше, дитина ще не спроможна самостійно задовольнити життєві потреби, тому взаємодія з дорослим - необхідна умова забезпечення її зростання та розвитку. Роль дорослого для психічного розвитку переддошкільника має багатоаспектний характер:

Функції дорослого для психічного розвитку дитини раннього віку			
пояснення призначення предметів та надання зразку дій з ними	регламента- ція вчинків, привчання до правил і норм поведінки	емоційна підтримка, збагачення діа- пазону і змісту почуттів	фіксація та оцінювання пізнавальних та практичних досягнень

Рис. 5. Функції дорослого для психічного розвитку переддошкільника

Від народження до завершення раннього віку у житті дитини з'являється нова система спілкування - з ровесниками, для якої характерна послідовна динаміка.

Рис. 6. Динаміка спілкування дитини з ровесниками (перший-третій роки життя)

Предметно-маніпулятивна діяльність - система дослідницьких дій, маніпуляцій дитини з предметами, спрямована на вивчення їх функціонального призначення

Ранній період - це стадія сенситивності дитини до розвитку мовлення. На початку періоду, коли відбувається оволодіння ходою і предметними діями, темп розвитку активного мовлення дещо повільніший, хоча інтенсивно розвивається пасивне мовлення. Після двох років вивчення предметів, збагачення вражень викликає у малюка потребу їх висловити, запитати щось у дорослого, тому прискорюється розвиток активного мовлення. Впродовж раннього віку спостерігається його наступна динаміка:

Рис. 7. Стадії розвитку мовлення переддошкільника

Впродовж всього віку активно збагачується словник дитини, актуалізується потреба висловлюватися, з'являються перші

запитання. Якщо допитливість дитини нормально задовольняється, то збагачення її активного словника відбувається дуже швидко - до кінця другого року життя дитина використовує близько 300 слів, а в кінці третього - вже 1200-1500.

Особистісний розвиток дитини цього віку відбувається на основі тієї системи мотивації, яка склалася відповідно до соціальної ситуації розвитку. За свідченням А.О. Реана, систему мотивації дитини визначають провідні особистісні потреби:

Рис.8. Базові особистісні потреби переддошкільника за Реаном
Дослідниця кризи 3-ох років Ельза Келер виділила 7 її типових характеристик:

- *негативізм,*
- *вередливість,*
- *гонорливість,*
- *своєвілля,*
- *знецінювання,*
- *протест-бунт,*
- *деспотизм*

Методичні рекомендації: Обговорення питань теми можна провести з використанням матеріалів психолого-педагогічної періодики (огляд періодики студенти готують заздалегідь). До теми подано тестові завдання для здійснення контролю або самоконтролю знань студентів.

Тестові завдання:

1. Вікові межі ранньою віку:

- 1) віл 1 року до 2 років;
- 2) від 1,5 року до 3 років;
- 3) від 1 року до 3 років.

2. Основною характеристикою соціальної ситуації розвитку дитини раннього віку є:

- 1) нерозривна єдність дитини і дорослого (комфортне «Ми»);
- 2) реалізація потреб у спілкування з однолітками у формі сюжетно-рольової гри;
- 3) ситуативно-дійове спілкування, практичне співробітництво з дорослими, спільні дії з предметами;
- 4) постійне намагання зайняти місце дорослого в системі реальних стосунків між людьми.

3. Провідним видом діяльності дитини раннього віку є:

- 1) навчання;
- 2) безпосередньо-емоційне спілкування;
- 3) сюжетно-рольова гра;
- 4) предметна діяльність з елементами гри.

4. На що спрямована провідна діяльність дитини раннього віку:

- 1) на пізнання стосунків між людьми;
- 2) на оцінювання своїх вчинків;
- 3) на засвоєння суспільно вироблених способів дій з предметами;
- 4) на завоювання поваги з боку дорослих.

5. Перші найпростіші форми самосвідомості, уявлення про себе виникають:

- 1) у ранньому віці;
- 2) у дошкільному віці;
- 3) у немовлячому віці;
- 4) у підлітковому віці.

6. Дворічній дитині поставили червоною фарбою крапочку на носіку, вона побачила себе у дзеркалі і почала сміятися. Про що свідчить нн реакція малюка?

- 1) про наявність вродженого почуття гумору у дитини;
- 2) про невихованість дорослих, які знущаються з малого;
- 3) про появу первинної форми самосвідомості малюка;
- 4) про самостійність дитини та її позитивний настрій.

7. Словниковий запас дитини 3-х років складає:

- 1) до 300 слів;
- 2) до 1500 слів ;
- 3) до 4000 слів.

Рекомендована література: [2; 8; 9; 10; 17; 20; 21;]

Тема7. Психічний розвиток в дошкільному дитинстві

- 1.Соціальна ситуація психічного розвитку дитини.
- 2.Розвиток пізнавальної сфери в дошкільному віці.
- 3.Дошкільний вік – початковий етап формування особистості.
- 4.Новоутворення віку.

Теоретична частина.

Поясніть поняття: гра, сенсорні еталони, наочно-образне мислення, емоційна уява, підпорядкованість мотивів, етичні норми, дитяча безпосередність «феномен гіркої цукерки», самооцінка статева ідентифікація, децентрація мислення.

Практична частина.

- 1.До яких сторін психічного життя сензитивний дошкільник?
- 2.Розкажіть про новоутворення в психіці дошкільників.
- 3.Поясніть, які відбуваються зміни у психічному розвитку дітей дошкільного віку? Розкрийте їх якісну відмінність від попереднього вікового періоду.
- 4.Дитина якого віку називається молодшим дошкільником? Середнім? Старшим?
- 5.З'ясуйте роль гри у психічному розвитку дошкільника.
- 6.Ваше розуміння вислову: “Для дітей дошкільного віку ігри мають виняткове значення: гра для них – навчання, гра для них – праця, гра для них – серйозна форма виховання”. Доведіть свою думку.
- 7.Охарактеризуйте сюжетно-рольову гру та її структурні компоненти. Наведіть приклади.
- 8.Презентація психодіагностичних методик.

Теоретична довідка

Дошкільний вік триває з 3 до 6 років

Звідси альтернативна назва періоду - вік "чомучок"

Рис. 9. Форми спілкування дошкільнят з дорослими

Рис. 10. Динаміка гри в дошкільньому віці

Дошкільний вік є важливим етапом формування особистості, результатом якого є поява в кінці періоду ряду особистісних новоутворень.

Рис. 11. Особистісні новоутворення дошкільнього віку

Супідрядність мотивів - спроможність дошкільника підпорядковувати поведінку одному домінуючому мотиву над іншими, менш вагомими

Внутрішні етичні інстанції - засвоєні дошкільником моральні норми, які регулюють його поведінку у відповідності до соціальних вимог

Як найбільш загальний результат психічного розвитку дитини і показник його адекватності, у кінці вікового періоду у дошкільнят формується інтегральне особистісне новоутворення - шкільна зрілість.

Шкільна зрілість дошкільняти - прийнятний рівень фізичного і психічного розвитку шестирічної дитини, що забезпечує її адекватне пристосування до умов шкільного навчання

Шкільна зрілість є інтегральною характеристикою дитини і складається з фізичного та психологічного компонентів.

Рис. 12. Шкільна зрілість та її компоненти

Методичні рекомендації: обговорення питань теми здійснювати з використанням підібраних статей з психологічних журналів. На презентацію психодіагностичних методик доцільно відвести значну частину часу, оскільки їх використання буде

здійснюватись студентами на лабораторних заняттях. Викладач оцінює якість презентації та огляд матеріалів фахової періодики.

Рекомендована література: [2; 8; 9; 10; 17; 20; 21;]

Тема 8. Психологічна готовність дітей до школи

1. Психологічна готовність як результат психічного розвитку дитини.
2. Особистісна готовність та її показники.
3. Інтелектуальна готовність та її показники.
4. Емоційно-вольова готовність та її характеристика.
5. Соціально-психологічна готовність дитини до навчання.

Теоретична частина.

Поясніть поняття: психологічна готовність до навчання в школі, інтелектуальна готовність. Мотиваційна готовність до школи, емоційно-вольова готовність до школи, шкільна зрілість, внутрішня позиція школяра, довільність психічних процесів, узагальнення переживань, соціальна готовність до школи.

Практична частина.

1. Назвіть основні компоненти психологічної готовності дитини до навчання.
2. Дайте характеристику особистісної готовності дитини до навчання.
3. Розкрийте сутність емоційно-вольової готовності дитини до школи.
4. Охарактеризуйте інтелектуальну готовність до навчання у школі.

Теоретична довідка.

Фізична готовність дитини до навчання в школі передбачає адекватні параметри фізичного розвитку (зріст, вага), достатні сенсорні можливості (зір, слух) дитини та прийнятний стан її здоров'я.

Якщо школа постає перед дитиною переважно як джерело розваг, то дитина виявляється не готовою до труднощів учіння..

Г.С. Костюк

Психологічна готовність дитини до шкільного навчання включає *мотиваційний компонент* - наявність позитивного

ставлення до перспективи шкільного навчання, стійкого бажання навчатись в школі. Розрізняють дошкільників з трьома типами ставлення до перспективи майбутнього навчання в школі:

- позитивна мотивація, в якій при стійкому бажанні стати школярем дитину приваблюють або зовнішні атрибути навчання (шкільне приладдя, дзвоники тощо), або ж нею рухають пізнавальні чи соціальні спонуки,

- негативне ставлення до майбутнього навчання в школі, сформоване через залякування батьків або сприймання негативного досвіду навчання старших братів чи сестер,

- індиферентне, байдуже ставлення, що супроводжується визнанням дошкільником необхідності навчання в школі, але емоційні реакції дитини є нейтральними.

Очевидно, що найбільш сприятливим є позитивне ставлення дошкільника до майбутнього навчання в школі. Тут особливу роль відіграє вміння батьків правильно окреслити для дитини зміст та значення шкільного навчання, викликати бажання стати школярем.

Інтелектуальний компонент розглядається як наявність запасу конкретних знань, базового кругозору, розумових вмінь для спроможності виділити навчальне завдання і виконати його. Прагнення стати школярем стимулюється у дошкільника пізнавальною спрямованістю, допитливістю, що сприяє розумовому розвитку дитини.

Емоційна зрілість дошкільняти - зменшення імпульсивних реакцій, прояв емоцій у відповідності до соціальних норм та вимог, можливість тривалий час виконувати не дуже привабливе завдання.

В.А. Прокоф'єва

Емоційно-вольовий компонент - спроможність до регуляції дитиною власної поведінки та емоційних виявів відповідно до навчальних ситуацій та соціальних вимог, здатність довільно спрямовувати свою психічну діяльність, формування емоційної зрілості.

Соціальний компонент - спроможність дитини адаптуватись до нових соціальних умов шкільного навчання, прийняти на себе навчальні обов'язки, налагоджувати ефективне спілкування з новими дорослими та ровесниками.

Внутрішня позиція школяра - сформоване загальне позитивне ставлення дитини шестирічного віку до шкільного навчання, її готовність до виконання вимог вчителя, визнання його авторитету.

Психологічні задачі

1. Про яку складову психологічної готовності до школи свідчить фрагмент бесіди з Аллою?

- Алло тобі хочеться йти до школи?
- дуже хочеться.
- чому?
- там вчитимуть читати, писати.
- а для чого треба вміти читати -писати?
- вчитися треба, щоб все знати.

2. Про яку складову психологічної готовності до школи свідчить вчителька першого класу?

-діти після дитячого садка приходять до школи із знаннями правил поведінки, дисциплінованими. Вони здатні оцінити вчинки товаришів та об'єктивно оцінювати власну поведінку, мають необхідні навички культурної поведінки. Ці діти відзначаються досить розвиненими почуттями відповідальності й обов'язку.

3. Який компонент психологічної готовності до школи не сформовано в Руслана?

Руслан охоче співає, добре малює, любить фізкультуру, вміє читати. Перші два тижні шкільних занять минули благополучно. А на третій коли при підготовці до уроків зустрівся з труднощами, хлопчик засумував. Вдома без допомоги батьків не міг виконувати домашнє завдання.

4. Деякі вчителі скаржаться на вихователів дитячих садків за те, що вони недостатньо навчають дітей вчитися. Чого ж бракує завтрашнім учням?

5. Чи розділяєте впевненість мами в тому, що її донька повністю підготовлена до школи?

- Я спокійна за свою Юлю. Вона вміє читати й писати, лічити навчилась до 100. Що ж їй ще треба?

6. Які поради дасте батькам тих дітей, які перед школою мало спілкуються з ровесниками, вдома звикли до того, що батьки їх

пестять, поспішають задовольнити всі їхні бажання. Дайте обґрунтовану відповідь.

7. складання рекомендацій для батьків з формування певного компоненту готовності за вибором студентів

Методичні рекомендації: Обговорення питань теми доцільно здійснювати з опорою на матеріали статей психолого-педагогічної періодики, що дозволить розширити та узагальнити знання студентів, формувати професійні уміння та навички щодо складання рекомендацій з підготовки дошкільника до школи.

Рекомендована література: [1; 2; 8; 9; 10; 17; 20; 21;]

Тема9. Психологія молодшого шкільного віку

1. Характеристика початкового періоду шкільного життя і діяльності молодшого школяра.
2. Особливості та структура навчальної діяльності молодшого школяра.
3. Розвиток відчуттів і сприймань у дітей молодшого шкільного віку.
4. Розвиток мислення молодших школярів.
5. Пам'ять та увага молодшого школяра.
6. Значення уваги у навчальній діяльності молодшого школяра.

Теоретична частина.

Поясніть поняття: **шкільна адаптація, шкільна дезадаптація**, внутрішній план дій, довільність дій, навчальна діяльність, мотиви учіння, рефлексія.

Практична частина

1. Які зміни відбуваються у спілкуванні з приходом дитини до школи? В чому вони проявляються?
2. Розкрийте значення навчання в психічному розвитку молодшого школяра.
3. Розкрийте основні типи труднощів першого періоду навчання дитини в школі та можливі шляхи їх подолання.
4. Яким чином особа вчителя впливає на формування ставлення учнів до навчання? Чому в учителів початкових класів особливу тривогу викликають діти, які на уроках нічим не цікавляться?

5. Визначте оптимальні шляхи поступового збільшення розумового та фізичного навантаження з метою розвитку дітей, попередження втоми і підвищення працездатності?
6. Охарактеризуйте розвиток пізнавальної сфери молодшого школяра.
7. Яким чином розвиток пізнавальних процесів в молодшому шкільному віці впливає на їхній інтелектуальний розвиток?
8. Охарактеризуйте розвиток інтелекту в молодшому шкільному віці.
9. У чому полягає розвиток мислення і мовлення молодших школярів?
10. Які досягнення у розвитку пам'яті характерні для учнів початкових класів?
11. Розв'язування психологічних задач.

1. Сергій (хлопчику 7 років) вчиться в першому класі. Він повідомляє мамі: «Олег тепер у нас не головний». «а коли він був головним?» – здивувалась мама. «в дитсадку. Він вміє добре бігати і стрибати. А тепер головне, як ти вчишся».

Дайте психологічне обґрунтування зміні оціночних критеріїв дітей.

2. Учні 1-го класу зосереджено виконують письмове завдання. Раптом за вікном лунає вибух петарди. Робота перервана, дехто з дітей навіть встає і підходить до вікна.

Які особливості уваги молодших школярів виявляються в даній ситуації?

3. Коли ученицю 2-го класу Марину запитали, чи є у неї подруги, вона відповіла: «Ні, вони всі живуть далеко, у бабусі в селі». – «А в класі є хороші дівчатка, котрих ти любиш?» – «Аякже, – сказала дівчинка, – у нас є відмінниці».

Визначте критерії симпатії дівчинки до однокласниць.

4. В якому випадку учні першого класу запам'ятають 10 малюнків: якщо їм дати спеціальне завдання запам'ятати малюнки або якщо спеціального завдання не давати, але запропонувати покласифікувати ці малюнки по певній ознаці? Чому?

Яким закономірностями пам'яті це пояснюється?

Яку роботу можна ще провести з учнями після виконання ними даного завдання в плані формування прийомів, способів розумової діяльності?

5.Семирічного першокласника Сергія привела вчителька з проханням перевірити пам'ять учня, так як він нічого не запам'ятовує. Учителька з тривогою говорила про те, що дитина не здатна запам'ятати, що задали додому. Вдома він завжди говорить батькам, що не пам'ятає домашнього завдання, і ті дізнаються про завдання у інших дітей (у цей період навчання першокласники ще не записували домашнє завдання). На уроці ж він відповідає, що не пам'ятає, що вчив вдома. І батьки, і вчителька в повному розпачі.

Що повинен з'ясувати психолог в першу чергу? Як чинити далі? Які поради можна запропонувати батькам дитини?

Теоретична довідка.

Новоутворення пізнавальної та особистісної сфер молодшого школяра

Довільність пізнавальної сфери - новоутворення молодшого школяра, що виявляється в здатності докладати вольових зусиль, свідомо регулювати роботу пізнавальних процесів та уваги

Рефлексія - новоутворення психіки молодшого школяра, що виявляється у його здатності до самоаналізу розумової діяльності та поведінки

Внутрішній план дій - спроможність молодшого школяра здійснювати попереднє, мислене планування подальших дій.

Методичні рекомендації: на даному занятті важливо підготувати студентів до складання рекомендацій для розвитку пізнавальних процесів та уваги молодших школярів,опираючись на матеріали психолого-педагогічної періодики.Кращі роботи проаналізувати та оцінити.Тестові завдання до теми можна використати для самоконтролю знань студентів.

Тестові завдання:

1. Пізнавальна сфера молодшого школяра розвивається у напрямку:

А творчої самореалізації

Б освоювання суспільно вироблених засобів діяльності з предметами В вироблення індивідуального стилю інтелектуальної діяльності Г активізації довільних дій та самоорганізації

2. Із запропонованих характеристик розвитку пізнавальної діяльності дитини виберіть ту, в якій описано пізнавальний розвиток у молодшому шкільному віці. Виберіть правильну відповідь.

А пізнавальна діяльність спрямована на розпізнавання предметів (предметно-орудійна діяльність), оволодіння предметами дії, освоювання суспільно вироблених засобів діяльності з предметами; навчання відбувається за зразками й інструкціями: психіка виявляє різноманітні функції, але особливого значення набуває пізнавальна — образ світу отримує свій "центр", яким стає "Я" дитини (еґоцентризм)

Б пізнавальна діяльність спрямована на Інтенсивний розвиток орієнтувальної основи дій, пізнання відношень: починає розвиватися довільна увага, але переважає мимовільна увага; пам'ять має переважно мимовільний характер, функціонує особливий вид зорової пам'яті (ейдетична); дитина здатна на ігрове перетворення предмета в уяві; з'являються пізнавальні завдання (супідрядність мотивів), здатність творити образи та довільно маніпулювати ними за допомогою мовних самоінструкцій, внутрішнє моачення стає засобом мислення

В пізнавальна діяльність спрямована на інтенсивний інтелектуальний розвиток; відбувається перехід від наочно-образного до перших проявів абстрактно-логічного мислення, від безпосереднього чуттєвого сприймання світу до сприймання, вираженого в абстрактних поняттях; формується довільна увага; спостерігається інтенсивний розвиток довільної пам'яті й активне використання мимовільної, підвищується точність упізнання збережених у пам'яті об'єктів; збагачуються й урізноманітнюються витвори уяви дитини, збільшується швидкість утворення образів фантазії

Г пізнавальна діяльність спрямована на розвиток словесно-логічного мислення, монологічного, діалогічного І писемного моачення, становлення довільності пізнавальних процесів, вироблення індивідуального стилю інтелектуальної діяльності;

формується вищі довільні форми уваги; спостерігається перехід до абстрактного та формального мислення, рефлексія на аіасні розумові дії; відбувається прискорення темпу розвитку пам'яті, зміни в перебігу логічної пам'яті, вільне відтворення, запам'ятовування і збереження абстрактного матеріалу

3. Знайдіть правильну характеристику навчальної діяльності молодших школярів.

А діти сприймають вказівки, інструктаж вихователя, порівнюють свою роботу з роботою товаришів — у такий спосіб здійснюють самоконтроль. Серйозно ставляться до навчання

Б діти виявляють пізнавальне ставлення до завдань навчального характеру, готовність їх виконувати. Уважно слухають вказівки педагога і відповіді товаришів, можуть виправити їх. Якщо їм щось незрозуміле, звертаються до товаришів чи вчителя

В діти свідомо сприймають вказівки вчителя щодо змісту і способів роботи на уроці, керуються ними в своїй роботі, їх самооцінка в основному об'єктивна. Звіряють свою роботу із зразком учителя. Пишаються набутими знаннями і вміннями

4. Навчання молодших школярів вимагає в першу чергу активізації таких дій, як:

А мисленневих та мовних

Б згорнутих та розгорнутих

В практичних та виконавчих

Г орієнтовних та контролюючих

5. У складі нкої із поданих нижче груп наведені правильні судження про сприйманий молодших школярів? Виберіть правильну відповідь.

А діти цього віку вміють аналізувати результати сприймання, вирізняти серед них істотне, головне

Б сприйманню властива виражена емоційність, формується довільне, цілеспрямоване спостереження як риса характеру

В учням легко сприймати перспективу, що вони й демонструють у своїх малюнках

Г дитина не вміє іодумки аналізувати зразок: вона сприймає зображення в цілому або фіксує увагу на якійсь деталі, до того ж часто не суттєвій

6. Які з перерахованих характеристик мислення не властиві молодшому шкільному віку? Виберіть правильну відповідь.

А егоцентричне мислення

Б неможливість утримувати свою розумову активність на об'єктах, не пов'язаних з конкретними життєвими ситуаціями, з емпіричним досвідом

В мислення стає центром свідомої діяльності дитини

Г підвищується питома вага та взаємозв'язок мисленнєвих і мовних компонентів

7. Які показники свідчать про достатній розвиток мовлених 6-7 річної дитини? Виберіть правильну відповідь.

А володіння активним словниковим запасом від 1000 до 3000 слів

Б спроможність переказати оповідання, створити сюжетну розповідь за картиною та серією картинок

В дитина повторює почуте слово, не звертаючи уваги на його суть

Г "читання" по пам'яті тексту улюбленої книжки

Рекомендована література: [1; 2; 9; 10; 17; 20; 21;]

Тема 10. Формування особистості молодшого школяра.

1. Емоційні особливості молодших школярів.

2. Формування вольових якостей молодших школярів.

3. Вікові особливості темпераменту і характеру молодших школярів.

4. Здібності молодших школярів.

5. Засвоєння морально-етичних знань, норм і правил поведінки.

6. Самосвідомість і самооцінка молодших школярів.

Теоретична частина.

Поясніть поняття: внутрішня позиція школяра, моральний релятивізм, нездатність до учіння, саморегулююча поведінка, самоповага, самооцінка. дружба дитяча, види обдарованості, імпульсивна поведінка.

Практична частина.

1. Охарактеризуйте емоційно-вольову сферу молодшого школяра. Як змінюються мотиви його поведінки?

2. Як змінюється ставлення молодшого школяра до школи, вчителя, навчальних обов'язків? Від чого це залежить?

3. Які основні лінії морального розвитку дитини молодшого шкільного віку і пов'язані з цим можливості її виховання?

4. Доведіть, що молодший шкільний вік є сенситивним для закріплення мотиву досягнення успіхів, посилення емоційно-вольової регуляції практичних дій і їх свідомого контролю, формування адекватної самооцінки.

5. Які особливості взаємин молодшого школяра зі значущими дорослими (вчителями, батьками) та однолітками?

6. Розв'язування психологічних задач з теми.

Тестові завдання:

1. В емоційній сфері молодших школярів домінує:

- 1) усвідомлення своїх почуттів;
- 2) радість пізнання;
- 3) життєрадісний, бадьорий настрій;
- 4) афективні стани, емоційна вразливість.

2. Формуванню волі молодших школярів сприяє передусім:

- 1) ігрова діяльність з товаришами;
- 2) шкільне навчання;
- 3) спілкування в сім'ї;
- 4) позакласні заняття в спортивних секціях.

3. При формуванні самооцінки молодшого школяра домінує:

- 1) розуміння дитиною власної неповторності;
- 2) спілкування в групі;
- 3) зовнішня оцінка (оцінка дорослими досягнень дітей);
- 4) оцінка вчителем його особистості.

4. На рівень самооцінки і рівень домагань молодшого школяра найбільше впливає:

- 1) успіх в учінні;
- 2) авторитет серед однолітків;
- 3) віра у власні сили;
- 4) уміння вчитися.

5. На розвиток мотивації досягнення успіхів молодшого шкільного віку найбільше впливають:

- 1) самооцінка і рівень домагань;
- 2) спілкування в колективі;
- 3) авторитет серед однолітків;

4) уявлення, що відсутні здібності можна компенсувати наполегливістю, організованістю, працьовитістю.

6. Домінуючим регулятором поведінки молодшого школяра є:

- 1) існуючі правила поведінки учня;
- 2)вольова саморегуляція учня;
- 3) інтерес до навчальних предметів
- 4) контроль з боку дорослих.

Методичні рекомендації: на даному занятті важливо проаналізувати вікові особливості особистісного розвитку молодшого школяра, використовуючи опорну схему на рис.21. Аналіз фахової періодики розширює знання студентів, дає змогу вивчати досвід роботи психологів з учнями даного віку, тестовий експрес-контроль дозволить перевірити знання студентів.

Рекомендована література: [1; 2; 9; 10; 17; 20; 21]

Завдання для самостійної роботи студентів

1. Апробація самостійно розробленої анкети для дошкільників з метою виявлення їх ставлення до ДНЗ. Форма контролю – перевірка анкетних матеріалів та результатів анкетування.

2. Підготовка та психологічний аналіз низки дитячих малюнків. Форма контролю – перевірка матеріалів самопостереження, дискусія.

3. Написання реферату з вікової психології. Форма контролю – перевірка рефератів

4. Складання термінологічного словника – форма контролю – перевірка словника.

Теми рефератів

1. Особливості психічного розвитку немовляти.
2. Основні досягнення психічного розвитку дітей до трьохрічного віку.
3. Формування мовлення дітей від 1 до 3 років.
4. Психологічна характеристика дітей дошкільного віку.
5. Особливості спілкування і взаємовідносин дошкільників.
6. Індивідуальні відмінності у психологічній готовності дітей до

навчання у школі.

7. Навчальні та поведінкові труднощі першокласників.
8. Формування особистості шестирічної дитини.
9. Діагностика емоційно-вольової готовності до шкільного навчання.
10. Діагностика інтелектуальної готовності до шкільного навчання.
11. Корекційно-розвивальна робота з формування психологічної готовності дитини до навчання у школі.
12. Досягнення психічного і поведінкового розвитку дітей протягом навчання у початковій школі.
13. Психічний розвиток хлопчиків і дівчаток молодшого шкільного віку.
14. Шкільна дезадаптація учнів початкових класів: причини, шляхи подолання, психопрофілактика.
15. Розвиток і виховання волі в учнів молодшого шкільного віку.
16. Психологічні особливості гіперактивних дітей молодшого шкільного віку.
17. Психологічні особливості сором'язливих дітей молодшого шкільного віку.
18. Психологічні особливості агресивних дітей молодшого шкільного віку.
19. Темперамент і особливості його прояву в учнів молодшого шкільного віку.
20. Формування особистості в молодшому шкільному віці.

Питання, що виносяться на модульну контрольну роботу

Модуль №1

1. Поняття про вікову психологію, її предмет.
2. Охарактеризуйте рушійні сили психічного розвитку.
3. Характеристика способу життя новонародженої дитини.
4. Теоретичне і практичне значення вікової психології.
5. Проблема співвідношення навчання та розвитку.
6. Охарактеризуйте соціальну ситуацію розвитку немовляти.
7. Зв'язок вікової психології з іншими науками та галузями психології.
8. Основні біогенетичні теорії розвитку.
9. Характеристика безумовних рефлексів новонародженої дитини і їх роль.
10. Основні розділи вікової психології.
11. Соціогенетичні теорії розвитку.
12. “Дефіцит” спілкування у немовлят і до чого він призводить у їхньому розвитку? Охарактеризуйте особливості домовного періоду у немовлят.
13. Комплекс пожвавлення в новонародженої дитини. В якому віці він з'являється?
14. Спостереження, його види та організація.
15. Сензитивні періоди розвитку.
16. Які передумови засвоєння дитиною мови?
17. Метод експерименту, його види, використання у віковій психології.
18. Бесіда, інтерв'ю у віковій психології.
19. Суспільне середовище, його роль у психічному розвитку дитини.
20. Дайте характеристику сенсорного розвитку немовляти.
21. Тести та умови їх застосування у дитячому віці.
22. На основі яких критеріїв визначають межі вікових періодів?
23. Які новоутворення в психіці дитини виникають в період немовляти?
24. Бесіда, інтерв'ю у віковій психології.
25. Охарактеризуйте індивідуально-психологічні відмінності між дітьми, їх причини.

26. Охарактеризуйте основні психічні новоутворення раннього дитячого віку.
27. Назвіть основні новоутворення дітей дошкільного віку.
28. Охарактеризуйте гру, як провідну діяльність дітей дошкільного віку.
29. Охарактеризуйте розвиток пізнавальної сфери дошкільника.
30. Охарактеризуйте емоційні особливості дошкільника.
31. Охарактеризуйте емоційно-вольову сферу молодшого школяра.
32. Охарактеризуйте початковий період шкільного життя і діяльності молодшого школяра.
33. Які особливості та структура навчальної діяльності молодшого школяра?
34. Охарактеризуйте емоційні особливості молодших школярів.
35. Формування вольових якостей молодших школярів.
36. Охарактеризуйте вікові особливості темпераменту і характеру, здібностей молодших школярів.
37. Які досягнення у розвитку пам'яті характерні для учнів початкових класів?
38. Охарактеризуйте емоційно-вольову сферу молодшого школяра.
39. Охарактеризуйте розвиток пізнавальної сфери молодшого школяра.
40. Які особливості та структура навчальної діяльності молодшого школяра?

Питання, що виносяться на підсумковий контроль

- 1) Предмет та завдання вікової психології.
- 2) Класифікація методів вікової психології, принципи їх застосування.
- 3) Міжпредметні зв'язки вікової психології.
- 4) Психічний розвиток та його закономірності.
- 5) Роль соціальних чинників у психічному розвитку.
- 6) Роль біологічних передумов у психічному розвитку.
- 7) Умови психічного розвитку.
- 8) Рушійні сили психічного розвитку.
- 9) Провідна роль навчання і виховання в психічному розвитку.
- 10) Характерні ознаки психічного розвитку.
- 11) Теорії психічного розвитку, їх аналіз.
- 12) Культурна і соціальна концепція Л. С. Виготського про психічний розвиток.
- 13) Концепція діалектичного характеру розвитку Г. С. Костюка.
- 14) Психологічний вік як центральна категорія вікової психології.
- 15) Принципи та критерії вікової періодизації.
- 16) Вікова періодизація дитячого розвитку.
- 17) Критичні періоди та кризи в психічному розвитку.
- 18) Вікові та індивідуальні особливості психічного розвитку.
- 19) Психологічна характеристика новонародженої дитини.
- 20) Психічний розвиток дитини у фазі новонародженого.
- 21) Соціальна ситуація розвитку та провідна діяльність в дошкільному віці.
- 22) Психічний розвиток дитини-немовляти.
- 23) Новоутворення психічного розвитку немовляти.
- 24) Криза 1 року життя, її симптомокомплекс, місце в системі вікової періодизації.
- 25) Загальні досягнення психічного розвитку дитини раннього віку.
- 26) Предметна діяльність та її розвиток в ранньому віці.
- 27) Психічний розвиток дитини раннього віку.
- 28) Новоутворення психічного розвитку раннього віку.
- 29) Психологічний аналіз кризи 3 років.
- 30) Протиріччя та соціальна ситуація розвитку дитини дошкільного віку.

- 31) Ігрова діяльність, її структура та розвиток.
- 32) Новоутворення дошкільного віку.
- 33) Розвиток пізнавальної сфери дошкільника.
- 34) Розвиток особистості в дошкільному віці.
- 35) Роль продуктивних видів діяльності в психічному розвитку дошкільника.
- 36) Психологічні особливості дітей шестирічного віку.
- 37) Моральний розвиток дошкільників.
- 38) Психологічна готовність до шкільного навчання.
- 39) Криза 7 років, її симптомокомплекс, місце в системі вікової періодизації.
- 40) Соціальна ситуація розвитку молодшого школяра. Психологічна перебудова, пов'язана зі вступом до школи.
- 41) Навчальна діяльність як провідна в молодшому шкільному віці, її структура та розвиток.
- 42) Новоутворення психічного розвитку молодшого школяра.
- 43) Розвиток пізнавальної сфери молодшого школяра.
- 44) Формування особистості молодшого школяра.
- 45) Ігрова та трудова діяльність молодшого школяра.
- 46) Розвиток емоційно-вольової сфери молодшого школяра.
- 47) Вікові особливості темпераменту, характеру здібностей молодшого школяра.
- 48) Формування взаємовідносин та самосвідомості молодшого школяра.

ПЕРЕЛІК РЕКОМЕНДОВАНИХ ДЖЕРЕЛ

Базові

1. Базова програма розвитку розвитку дитини дошкільного віку «Я у Світі» / наук.керівництво та заг.ред. О.Л. Кононко.- 3-тє вид.-К. : Світич, 2009.-430с.
2. Бех. І. Д. Виховання особистості /І.Д.Бех. – К.: Либідь, - 2006. – 272с.
3. Вікова психологія / За ред. Г.С.Костюка. – К.: Радянська школа, 1976. – 271с.
4. Вікова та педагогічна психологія: Навч. посіб. / О.В.Скрипченко, Л.В.Долинська, З.В.Огороднійчук та ін.2-ге вид. – К. : Каравела, 2009.- 400с.
5. Видра О. Г. Вікова та педагогічна психологія. Навч. посіб. / О.Г.Видра. – К.: Центр учбової літератури, 2011. – 112 с.
6. Дуткевич Т.Д. Дошкільна психологія: Навч.посіб. / Т.Д.Дуткевич .-К.: Центр учбової літератури,2007.-392с
7. Заброцький М.М. Вікова психологія: Навч. посібник. / М.М.Заброцький. – К. : МАУП, 1998. – 92с.
8. Кондратенко Л.О. Питання періодизації психічного розвитку в історії вітчизняної психології (кінець ХІХ – початок ХХІ століття) // Актуальні проблеми сучасної української психології: Наукові записки Інституту психології ім. Г.С.Костюка АПН України / За ред. С.Д.Максименка. – К.: Нора-Друк, 2003. – Вип. 23. – С.146-156.
9. Костюк Г.С. Навчально-виховний процес і психічний розвиток особистості/ Г.С.Костюк. – К.: Рад. школа, 1989.
10. Кутішенко В. П. Вікова та педагогічна психологія (курс лекцій). 2-ге вид.: Навч. посіб./В.П.Кутішенко — К.: Центр учбової літератури, 2010. — 128 с.
11. Кутішенко В.П.,Ставицька С.О. Психологія розвитку та вікова психологія: Практикум: Навч.посіб. / В. П. Кутішенко,С.О.Ставицька.-К.:Каравела,2009.- 448с.
12. Павелків Р.В.Вікова психологія :Навч.посіб./ Р.В.Павелків.- К.:Кондор,2001.- 469с.
13. Павелків, Р. В. Психодіагностичний інструментарій в умовах дошкільного закладу : Рек. МОНУ як навч. посіб. для студ. ВНЗ

- / Р. В. Павелків, О. П. Цигипало. – К. : ЦУЛ, 2013. – 296 с.
14. Популярная психология для родителей. – М. : Просвещение, 1988.
 15. Практическая психология образования / Под ред. И.В.Дубровиной: Учебник для студентов высших и средних специальных учебных заведений. – М.: ТЦ «Сфера», 1997. – 582с.
 16. Психология развития / Под ред. Т.Д.Марцинковской. – М.: Издательский центр «Академия», 2001. – 325с.
 17. Психология человека от рождения до смерти. Младенчество. Детство. Юность. Взрослость. Старость: Полный курс психологии развития / Под ред. А.А.Реан. – М. : Олма_Пресс, 2003. – 411с.
 18. Психология человека от рождения до смерти. Полный курс психологии развития. Под редакцией члена-корреспондента РАО А.А.Реана. – СПб.: Прайм - ЕВРОЗНАК», 2003. – 416с.
 19. Савчин М.В., Василенко Л.П. Вікова психологія: Навчальний посібник/ М.В.Савчин, Л.П.Василенко. – К. : Академвидав, 2005. – 360с.
 20. Сергеевкова О. П., Столярчук О. А., Коханова О. П., Пасека О. В. Вікова психологія. Навч. посіб./ О.П.Сергеевкова, О.А.Столярчук, О.П.Коханова. – К.: Центр учбової літератури, 2012. – 376 с.
 21. Терлецька Л.Г. Вікова психологія і психодіагностика : підручник / Терлецька Л. Г. - К.: Видавничий Дім «Слово», 2013. - 608 с.

Допоміжні

1. Детская практическая психология : Учебник для студ. вузов / Под ред. Марцинковской Т.Д. – М : Гардарики, 2000. – 255 с.
2. Коробко С.Л., Коробко О.І. Робота психолога з молодшими школярами / С.Л.Коробко, О.І.Коробко.-К. : Літера ЛТД, 2008.- 416с.
- 3.Кочерга О.,Васильєв О.Психічне здоров'я молодшого школяра / О.Кочерга, О.Васильєв // Психолог Бібліотека.-К. : Шкільний світ,2003.-120с.

4. Кочерга, О. Психофізіологія шестирічних першокласників і адаптація до школи / О. Кочерга. – К. : "Шкільний світ", 2010. – 128с. – (Дитячий садок. Бібліотека (Бібліотека "Шкільного Світу")).
5. Кулагина И. Ю., Коллюцкий В.Н. Возрастная психология: Полный жизненный цикл развития человека. Учебное пособие для студентов высших учебных заведений. – м.: ТЦ «Сфера», 2001.- 464с.
6. Марінушкіна, О. Є. Порадник практичного психолога / О. Є. Марінушкіна, Ю. О. Замазій. – Харків : Основа, 2007. – 240 с.
7. Рогов, Е. И. Настольная книга практического психолога : Учебное пособие. В 2 кн. Кн. 1. Система работы психолога с детьми разного возраста / Е. И. Рогов. – М : Изд-во ВЛАДОС-ПРЕСС, 2006. – 383 с.
8. Співак Л.М. Діагностика і корекція я-концепції молодших школярів з низьким рівнем навчальних досягнень: підручник /Л.М. Співак.-К. : Кондор ,2011.-320с.
9. Шевченко Н.О. Особистість молодшого школяра / Н.О. Шевченко.-К. : Главник, 2007.-112с. -(Психол.інструментарій)

15. Інформаційні ресурси

1. Бібліотека МДУ, Філатова,16 - <http://msu.edu.ua/library/>
2. Веб сторінка МДУ: www.msu.edu.ua
3. Мукачівська міська централізована бібліотека, ім. О.Духновича, вул. Духновича, 1 <http://www.muklib.mk.uz.ua/>
4. Закарпатська обласна універсальна наукова бібліотека ім. Ф. Потушняка. м.Ужгород, вул. Проспект Свободи, 16 - <http://biblioteka.uz.ua/>
5. Українські підручники он-лайн: <http://pidruchniki.ws/>
6. Психологічна бібліотека Псі-фактор: <http://psyfactor.org>

Навчально-методичне видання

Вікова та педагогічна психологія з практикумом

Методичні рекомендації до проведення практичних занять та організації самостійної роботи з дисципліни для студентів денної та заочної форми навчання спеціальності 053 Психологія ОС «Бакалавр»

Укладачі: М.С. Барчій, О.Ю. Воронова

Тираж 5 пр.

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до Державного реєстру видавців, виготовлювачів і розповсюджувачів видавничої продукції ДК № 4916 від 16.06.2015 р.

Редакційно-видавничий відділ МДУ,
89600, м. Мукачево, вул. Ужгородська, 26

МУКАЧІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

89600, м. Мукачево, вул. Ужгородська, 26

тел./факс +380-3131-21109

Веб-сайт університету: www.msu.edu.ua

E-mail: info@msu.edu.ua, pr@mail.msu.edu.ua

Веб-сайт Інституційного репозитарію Наукової бібліотеки МДУ: <http://dspace.msu.edu.ua:8080>

Веб-сайт Наукової бібліотеки МДУ: <http://msu.edu.ua/library/>